
DE DUURZAME BEWARING OP LANGE TERMIJN VAN DE DIGITALE EDITIE EEN UITDAGING VOOR DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË¹

Sophie VANDEPONTSEELE

Directeur van de Hedendaagse verzamelingen - Koninklijke Bibliotheek van België

■ Om de bewaring van het erfgoed van de Belgische uitgeverssector te kunnen verzekeren moet de Koninklijke Bibliotheek van België zich aanpassen aan de digitale realiteit van vandaag. Verschillende recent geïnitieerde projecten laten toe tegemoet te komen aan deze behoefte inzake behoud. Het wettelijk depot moet uitgebreid worden tot de online digitale publicaties en de publicaties op fysieke digitale dragers. De Koninklijke Bibliotheek van België en het Rijksarchief zullen onderzoek voeren naar de mogelijkheden van webarchivering van het Belgisch internet in samenwerking met de universiteiten van Gent en Namen en de Haute École Bruxelles-Brabant.

■ Pour continuer à assurer la préservation de l'héritage éditorial belge, la Bibliothèque royale doit s'adapter à la réalité digitale d'aujourd'hui. Plusieurs projets récemment initiés vont pouvoir permettre de répondre à cet impératif de conservation. Le dépôt légal doit s'étendre aux publications digitales en ligne et sur tous supports physiques et la question de l'archivage du web belge va être étudiée par la Bibliothèque royale et les Archives de l'État, en collaboration avec les Universités de Gand et de Namur et la Haute École Bruxelles-Brabant.

De Koninklijke Bibliotheek van België heeft de opdracht om het wettelijk depot van publicaties op een papieren drager alsook het "offline" elektronisch depot (fysieke drager) te organiseren². Hoewel het papieren boek het voorkeursmedium voor publicatie blijft, treedt de digitale editie elk jaar steeds meer op de voorgrond. De verschillende cijfers en rapporten van de "Association des éditeurs belges" (ADEB) et van "Boek.be" weerspiegelen de aanzienlijke verandering³. Om de duurzaamheid van dit groeiende aandeel van de Belgische editie te kunnen waarborgen moet het wettelijk depot zich aanpassen aan de realiteit van de digitale wereld. Als gevolg van de digitale uitgeverspraktijken en het succes van de online elektronische publicaties moet het wettelijk depot worden herbekeken. Vandaag geldt er immers geen wettelijke verplichting om online elektronische publicaties te deponeren.

Het wettelijk depot binnenkort ook voor de digitale publicaties

Het is vandaag noodzakelijk om de huidige wet uit te breiden tot de digitale publicaties. De laatste aanpassing van de wet, betreffende het wettelijk depot, dateert immers al van 1 april 2008 en voorzorg in een aantal wijzigingen zoals de deponering van een tweede exemplaar van alle monografieën en de deponering van digitale publicaties maar enkel op een fysieke drager (bv. diskette, cd, cd-rom en dvd)⁴. De huidige wetgeving heeft bijgevolg geen betrekking op online publicaties of publicaties op andere fysieke dragers dan cd, cd-rom en dvd. Het wetgevende kader moet worden aangepast opdat we

het hoofd zouden kunnen bieden aan de uitdaging van het duurzaam beheer van de Belgische uitgaves.

Een wetsontwerp dat momenteel in voorbereiding is, wil deze leemte opvullen zodat de Koninklijke Bibliotheek rekening kan houden met alle digitale publicaties op eender welke drager. De technologische ontwikkelingen in dit domein gaan razendsnel. Het is moeilijk te voorzien welke nieuwe vormen digitale informatiedragers zullen krijgen. We zullen bijgevolg niet meer de fysieke media of dragers definiëren, omdat het te moeilijk is de toekomstige technologische ontwikkelingen te voorspellen. Veeleer dan het over formaten te hebben dient de wet te voorzien in een brede definitie van digitale informatie om zo te vermijden dat het wettelijke kader moet worden bijgestuurd bij elke technologische ontwikkeling of verschijning van elke nieuwe drager. Alsook opdat de definitie alle nieuwe vormen van publicaties zou omvatten die erfgenamen zijn van het papier en het geschrift overbrengen.

Dit wetsontwerp zal met een koninklijk besluit worden aangevuld. Dit besluit zal de definities en de praktische modaliteiten van het depot nader vaststellen. We zullen nauwkeurig aangeven wat de inhoud is van het concept "digitale publicaties", verder zullen we de nieuwe depotregeling nader beschrijven in het kader van onze nieuwe tool voor het deponeren van publicaties.

In een wereld waar het aantal digitale publicaties een exponentiële toename kent, zou het een illusie zijn totale volledigheid na te streven. De vraag naar een selectie

van de digitale publicaties is een centrale vraag die in onze toekomstige charter van collectieontwikkeling moet beschreven worden.

Het wettelijk depot online

Wat betekent dit wettelijk depot online nu precies? De Koninklijke Bibliotheek van België is bezig met het vernieuwen van haar bibliotheekbeheersysteem (BBS). Daarbij wordt een module ontwikkeld die speciaal bestemd is om Belgische publicaties te deponeren, zowel op papier als digitaal. De aangifte van het depot zal voor alle publicaties, in de nabije toekomst, gebeuren via een speciale module die "wettelijk depot online" wordt genoemd.

Er zijn drie soorten deposanten: de uitgever, de auteur-uitgever en de auteur. De deposanten moeten niet langer een papieren formulier invullen om hun publicaties te deponeren. Ook de metadata, zowel van papieren als digitale publicaties, worden gedeponerd via de online module. Verder zullen de bestanden van digitale publicaties en de metadata rechtstreeks worden gedeponerd via de module "wettelijk depot online". De aangifte van deponering wordt automatisch gegenereerd als bewijs van het depot.

Om een efficiënt gebruik van deze tool te garanderen is een strategische communicatie met de spelers van de boekensector noodzakelijk. De definitie van de aanvaarde formaten voor de deponering van de digitale publicaties, de procedure van deponering, de ontvangst van de depotdeclaratie zijn allemaal aspecten die moeten worden toegelicht maar die ook constante ondersteuning vereisen.

Raadpleging van de publicaties

De vraag naar de raadpleging van de gegevens raakt aan de problematiek van de auteursrechten, deze hebben een directe weerslag op het beheer van het wettelijk depot van de digitale publicaties. Het gemak waarmee digitaal materiaal vandaag kan worden gekopieerd, creëert onrust bij uitgevers en auteurs.

De digitale publicaties die bij de Koninklijke Bibliotheek van België zullen worden gedeponerd, zullen in situ raadpleegbaar zijn in een beveiligde omgeving die niet toelaat een document integraal te kopiëren. Voor elke deponering zal de uitgever/auteur zelf kunnen beslissen of de gedeponerde digitale publicatie voor raadpleging ter beschikking kan worden gesteld, ofwel uitsluitend bij de Koninklijke Bibliotheek ofwel op meerdere locaties.

Deze vraag inzake raadpleging wordt niet gesteld voor de gratis publicaties, de auteurs/uitgevers van gratis publicaties kunnen direct kiezen voor een

gedecentraliseerde of/en een online raadpleging in de depotverklaring (de aangifte van depot).

Toegang tot de documenten verzekeren en de integriteit van de digitale publicatie: een kwestie van evenwicht

Het wettelijk depot is het instrument dat toelaat om Belgische publicaties op lange termijn te bewaren. Terwijl dit concept voor publicaties op papier duidelijk is, kunnen we ons afvragen of dit ook geldt voor digitale edities. Het komt er nu op aan een echt beleidsplan voor conservering op lange termijn uit te werken dat verschillende niveaus moet dekken: de formaten van de bestanden, de bestanden zelfs, de software, de dragers voor opslag en de readers. Al deze elementen zijn vatbaar voor veroudering en moeten dus worden opgenomen in een strategie voor duurzame bewaring.

Er bestaat vandaag niet de minste garantie dat de huidige formaten ook in de komende jaren leesbaar zullen blijven. De uitdaging ligt erin de toegankelijkheid alsook de continuïteit van de leesbaarheid van de digitale publicaties te verzekeren, maar tegelijk ook de integriteit van het werk te waarborgen. Centraal staat de integriteit van het werk of de naleving van het behoud van de digitale publicatie in het oorspronkelijke formaat en van haar metadata. Metadata zijn even belangrijk als het document zelf. Ze zijn noodzakelijk voor de duurzame bewaring want ze verstrekken onder andere informatie over een aantal elementen in verband met de conservering. Ten slotte ligt de uitdaging in de bewaring van de oorspronkelijke versie van de publicatie en in haar migratie naar een leesbaar formaat dat regelmatig kan worden bijgewerkt, met inbegrip van de integriteit van het document.

Terwijl er vandaag open en gestandaardiseerde formaten bestaan zoals PDF/A, XML en EPUB, is het zeer moeilijk om alle technologische ontwikkelingen te voorzien en te weten welke formaten uniek en universeel zullen zijn. Het EPUB-formaat is een open en gestandaardiseerd formaat dat het mogelijk maakt om interactiviteit en animatie te beheren door de integratie van multimediate bestanden. Er zijn echter vaak eigendomsrechten verbonden met deze bestanden zodat we met deze aanvullende moeilijkheden rekening zullen moeten houden. Een constante monitoring van de evolutie van de formaten, een planning voor de migratie en regelmatige aanpassingen zullen nodig zijn om duurzame bewaring te garanderen. Wij moeten er ook rekening mee houden dat een nulrisico niet bestaat.

Het wettelijk depot, een samenwerkingstool met de boekensector

De organisatie door de Koninklijke Bibliotheek van een wettelijk depot voor digitale publicaties vereist uiteraard samenwerking met de verschillende actoren van de boekenketen en met de vertegenwoordigers van de gefedereerde entiteiten die bevoegd zijn voor het boek- en bibliotheekbeleid.

Om de verschillende veranderingen aan te pakken en om de professionelen van de editiesector en de auteurs beter te begeleiden wenst de Koninklijke Bibliotheek alle acteurs in de evoluties te betrekken. Dit in kader van verschillende gesprekken met de vertegenwoordigers van de uitgeverssector. Het idee is het woord te geven aan de uitgevers om een dialoog te hebben in verband met de nieuwe tools van de deponering.

Een digitale vitrine van nieuwigheden van de Belgische uitgeverssector

Met de vijftigste verjaardag van het wettelijk depot is de Koninklijke Bibliotheek van België begonnen met een nieuw beleid ter valorisatie van dit onmisbare instrument om alle Belgische publicaties te bewaren voor de toekomstige generaties. Eén van de diverse acties in kader van dit nieuwe beleid bestaat erin een ondersteuning te geven aan de uitgeverssector.

Na een controle door het secretariaat van de cel "Collectieontwikkeling" worden de gedeponeerde gegevens gecontroleerd om daarna op een online vitrine te worden geplaatst, van nieuwigheden van de Belgische uitgeverssector. Het gaat om aangekondigde nieuwigheden van de uitgevers en de gedeponeerde metadata, maar dit betekent niet dat deze publicaties al in onze catalogus zijn opgenomen.

En wat met webarchivering?

De nieuwe wetgeving heeft betrekking op de digitale publicaties, gratis en betalend, die beschikbaar zijn via download op internet en op fysieke dragers, maar niet op Belgische websites. Internet wordt beschouwd als een publicatie en meer en meer publicaties zijn nu alleen beschikbaar op HTML-pagina's. Deze pagina's zullen niet vallen onder de toekomstige nieuwe regelgeving rond het wettelijk depot. Om de Belgische websites te archiveren, spreken we niet langer over deponering, zoals voor traditionele papieren en digitale publicaties, maar veeleer van 'harvesting'. Het gaat om een totaal andere manier van werken gebaseerd op 'harvesting' van de informatie. Dit betekent ondermeer dat we niet wachten tot werken worden gedeponeerd, maar dat we zelf op zoek gaan naar informatie.

De gemiddelde levensduur van een internetpagina is zeer vluchtig en daarom is het vitaal om een beleid rond webarchivering van het Belgische internet te ontwikkelen om dit geheugen te conserveren voor de toekomstige generaties.

Vandaag doet de Koninklijke Bibliotheek aan webarchivering via twee initiatieven: ten eerste hebben we webarchivering toegevoegd aan onze missie. Concreet betekent dit dat we Belgische websites mogen verzamelen die verband houden met onze opdrachten⁵. Daarnaast heeft de Koninklijke Bibliotheek samen met het Rijksarchief, de universiteiten van Namen en Gent en met de Haute École Bruxelles-Brabant, in het kader van het programma BRAIN⁶, een onderzoeksproject in netwerk ontwikkeld in verband met de Belgische strategie voor webarchivering. Dit project, PROMISE (Preserving Online Multiple Information: towards a Belgian StratEgy), gaat over het bewaren van veelsoortige online informatie en een Belgische strategie in verband daarmee.

PROMISE, een project met een looptijd van 24 maanden, heeft als doel: de beste praktijken in webarchivering te identificeren, te onderzoeken hoe we die beste praktijken kunnen toepassen in de Belgische context, een pilootoefening in webarchivering op touw te zetten in België, te experimenteren met de toegang tot en het gebruik van de pilootoefening in webarchivering voor het wetenschappelijk onderzoek en, tot slot, aanbevelingen te formuleren voor een dienst van duurzame webarchivering voor België. Het pilootproject inzake webarchivering wordt uitgevoerd door de Universiteit van Gent en zal betrekking hebben op de aanslagen van 22 maart 2016 in Brussel.

Een van de belangrijke vragen die PROMISE moet stellen is hoe webarchivering de Koninklijke Bibliotheek kan helpen om het toekomstig wettelijk depot van de digitale publicaties te voltooien. Dit is inderdaad een belangrijke vraag voor de Koninklijke Bibliotheek, daar gratis digitale publicaties kunnen worden verzameld via het wettelijk depot maar ook via 'harvesting' in het kader van een webarchiveringsbeleid.

Om af te sluiten...

Om de basisopdrachten van de Koninklijke Bibliotheek van België met betrekking tot de duurzame bewaring van het erfgoed van de Belgische uitgeverssector verder te kunnen verzekeren, moet de Koninklijke Bibliotheek van België rekening houden met de technologische ontwikkelingen en zich aanpassen. Deze aanpassing vereist een aanzienlijke investering in zowel personeel als budgetten evenals een politieke bewustwording van de problematiek met betrekking

tot het bewaren op lange termijn van ons digitaal
geheugen.

Sophie Vandepontseele
Koninklijke Bibliotheek van België
Keizerlaan 4
1000 Brussel
sophie.vandepontseele@kbr.be
<http://www.kbr.be>
Mei 2017

Notes

1. De auteur bedankt de vertaler van de Koninklijke Bibliotheek van België, Benedikt Perquy, voor zijn bijdrage aan het opstel van dit artikel.
2. Wet van 8 april 1965 tot instelling van het wettelijk depot bij de Koninklijke Bibliotheek van België. *Belgisch Staatsblad*, 18 juni 1965.
3. *Statistiques 2015. Marché et production du livre de langue française en Belgique et pratiques de lecture*, Bruxelles, ADEB, 2016, 11 p. ; *E-book barometer Vlaanderen*, 2e halfjaar 2016. [on line] (geraadpleegd op 17 mei 2017) <http://www.boekenvak.be/system/files/E-bookbarometer_VL_Q4_2016_NL_RGB.pdf>
4. Wet van 19 december 2006 tot wijziging van de artikelen 1 en 2 van de wet van 8 april 1965 tot instelling van het wettelijk depot bij de Koninklijke Bibliotheek van België, teneinde de toepassingsfeer uit breiden tot microfilms en numerieke dragers. *Belgisch Staatsblad*, 23 maart 2007.
5. Koninklijk besluit van 25 december 2016 tot wijziging van het koninklijk besluit van 19 juni 1837 tot oprichting als wetenschappelijk instelling van de Koninklijke Bibliotheek van België. *Belgisch Staatsblad*, 16 januari 2017.
6. BRAIN-be – Projecten [online]. (geraadpleegd op 17 mei 2017) <https://www.belspo.be/belspo/brain-be/themes_nl.stm>